

Др Слободан Б. Микић, генерал-мајор у пензији

Аутор одређује савремени рат као рат веома блиске прошлости, садашњости и најближе будућности (ратови који су вођени после 1990. године). На основу анализе и истраживања наводи опште карактеристике савремених ратова :

- а) сличности са ратовима који су вођени после Другог светског рата;*
- б) измењених и модификованих карактеристика у односу на те ратове, и*
- ц) особености савремених ратова. Посебности савремених ратова произилазе из интензивног развоја и могућности савременог наоружања и друге ратне технике (пре свега, авијација, сателити, електроника), достигнућа у другим областима технологије и науке, и услова и стања у међународној заједници. Најзначајније особености савремених ратова, према аутору јесу: изразити утицај најсавременије ратне технике на начин извођења ратних дејстава; измењена улога простора и коришћење космоса; повећан значај дејстава са великих одстојања и висина; већа употреба специјалних дејстава и снага и професионализација оружаних снага. Осим тога, смањена је могућност стратегијског изненађења. Пропагандна, политичка и информатичка дејства, економске санкције и друге мере добиле су посебан значај у савременом рату. Најмоћније војне силе у савременим ратовима првенствено ангажују своје ваздухопловне, ракетне, космичке и специјалне снаге. За дејства на копну, кад год постоји могућност, за своје циљеве и интересе користе разне „посреднике“ из редова плаћеника, побуњеника, сепаратиста и терориста на територији противника (жртва агресије).*

Садашњи ратови су последица стања у појединим државама и међународној заједници. Наиме, свет и даље карактеришу многе противуречности, различити интереси и конфликти. Постоје огромне разлике између људи, друштвених скупина, држава и региона које су нарочито изражене у економском развоју, поседовању материјалних добара и капитала и начинима функционисања политичких система, као и у степену демократског развоја појединих држава и света у целини. И даље постоје огромне разлике између изразито богатих и сиромашних народа и држава:¹ док се једни енормно богате, већина

¹ Три најбогатија човека на свету имају имовину већу од бруто друштвеног производа 35 најсиромашнијих држава, у којима живи око 600 милиона становника, док 225 најимућнијих појединаца располажу већим материјалним вредностима него половина човечанства (подаци ОУН, „Политика“, 16. октобра 1999).

Распоред богатства у свету је веома неравномеран. Тако, САД располажу са 25,13, Јапан са 17, 41 и Немачка са осам одсто укупног светског богатства. На другој стра-

људи је све сиромашнија или без основних услова за живот. У тако неповољној ситуацији, у појединим државама и регионима воде се ратови, и то најчешће унутрашњи (грађански) ратови. Истовремено, у многим деловима света има и других врста и облика сукоба и оружаних аката, међу којима су посебно изражена терористичка дејства.²

Савремени ратови су вишеструко значајни. Пре свега, њима се онемогућавају нормалан свакодневни живот и рад људи, односно спречава развој народа и држава, нарушавају мир и међусобни односи и изазивају нове кризе у свету. Стога су искуства из савремених ратова изузетно значајна с војног аспекта, а њиховим истраживањем развијају се војна наука и ратна вештина.

Дефинисање савременог рата

О појму *савремени рат* постоје различита гледишта у теорији и пракси која се односи на рат. Језички, термин *савремен* значи: „а. који се односи на садашње време, садашњи, модеран; б. који се односи на време о коме се говори, тадашњи, истовремен, истодобан“.³ *Савремено* значи „на савремен начин, модерно“, а савременост као „савремено доба, истовременост“.⁴

Многи аутори су писали о савременом рату. На пример, према Павлу Јакшићу: „Под савременим ратом . . . подразумевају се ратови у *блиској* прошлости, садашњости и *блиској* будућности. . .“⁵ (курзив С. М.). Драшко Драшковић, који је нешто шире разматрао појам савремени рат, наводи: „Велике силе под појмом ‚савремени рат‘ подразумевају само ракетно-нуклеарни рат светских размера“.⁶ Потом, о савременом рату, каже следеће: „Појам савремени рат обухвата, дакле, квалитетна својства рата као друштвене појаве, при чему се мисли на структуру и карактеристике глобалних друштвено-политичких односа у свијету, снага које воде рат, војну доктрину, начин вођења оружане борбе итд“. И даље: „Према томе, појам ‚савремени рат‘ везан је за одређено вријеме. Историјски период у којем се рат дешава одређује карактер, физиономију, класификацију, карактеристике и

ни, много људи немају елементарне услове за опстанак. На пример, од глади, у свету умире годишње око 80 милиона људи (исто, 31. октобар 1999. године).

² У 2001. години грађански ратови су вођени у више држава: Анголи, Конгу, Сијера Леонеу, Судану, Руанди, Шри Ланки, Авганистану, Колумбији. Такође, терористичка дејства су извођена у многим државама света: Алжир, Индонезија, Индија (Кашмир), Непал, Блиски исток, Шпанија, Северна Ирска, СР Југославија (Косово и Метохија и југ Србије), Македонија, САД (терористички напади на зграде у Њујорку и Вашингтону) итд.

³ *Речник српскохрватског књижевног језика*, „Матица српска“, Нови Сад, 1973, књига 5, стр. 602.

⁴ *Исто*, стр. 603.

⁵ Павле Јакшић, *Савремени рат*, II „Вук Караџић“, Београд, 1969, стр. 268.

⁶ Драшко Драшковић, *Савремени ратови*, „Веларта“, Београд, 1997, стр. 10.

облик испољавања. Због тога се каже за рат, који се дешава у одређеном времену, да је савремен, што конкретно значи, за наше услове последије Другог светског рата“. Према Драшковићу, „Савременим ратом се може сматрати и онај рат који се води најмодернијим оружјем (нуклеарним и конвенционалним) и борбеном техником која је у употреби (наоружању војски) или ће бити у наоружању војних формација“. Исти аутор закључује: „Према томе за одређивање појма 'савремени рат' релевантни су ови фактори: а) вријеме у коме се ратови воде; б) борбене могућности и квалитет савременог оружја, борбене технике; в) амбијент у коме се води рат (космос); г) последице које савремени ратови могу да имају на међународне односе, сарадњу међу државама, подстицање наоружавања, борбу за мир, продубљивање кризних жаришта и сукоба“.⁷

Постоје, осим наведених, и многа друга схватања савременог рата. Међутим, приликом дефинисања појма *савремени рат* увек се мора полазити од значења атрибута савремен, а најважнији критеријум за савременост јесте временска компонента, тј. време када се неки рат догодио. То значи да су савремени ратови они који се догађају у садашњости или непосредно пре садашњости. Отуда је углавном прихватљиво одређење Павла Јакшића: да су савремени ратови они који су вођени у блиској прошлости, који су актуелни у садашњости или ће се догодити у блиској будућности.

Врста и квалитет оружја која се употребљавају у неком рату не могу да буду основни критеријум за савременост, јер се рат у савременим условима може реализовати различитим врстама оружја, не само модерним и савременим већ, понекад, и оружјима из ранијег периода, па чак и релативно застарелим. Свака зарађена страна, наиме, и у савременом рату користи оружја и ратну технику које поседује. Кроз историју су зарађене стране поседовале различите врсте ратне технике, зависно од својих услова и могућности, а тако ће бити и у будућим ратовима. Такође, карактер, врста и обим последица нису одлучујући за савременост рата.

Основни чинилац за дефинисање појма савремености, односно савременог рата, јесте превасходно време – када се неки рат догађа. Према томе, *савремени рат је сваки рат који се води у садашњем времену, или је вођен у најближој прошлости или ће се водити у најближој будућности*. Свако време је имало своје савремене ратове, а искуства из ратова вођених у претходним периодима не смеју да се занемаре јер нека од њих имају универзални значај.

У периоду после 1990. године било је много ратова, највише грађанских (унутрашњих).⁸ Од међународних, условно речено, вођена су три регионална, два важнија локална и више грађанских ратова.

⁷ Исто, стр. 11 и 12.

⁸ Регионали ратови су били: 1) Рат у Заливу, од 17. јануара до 28. фебруара 1991, између коалиције држава, на челу са САД, и Ирака; 2) НАТО – југословенски рат, од

У последњој деценији 20. века, на основу анализе ратова, издвојене су неке битне карактеристике савремених ратова и тенденције у мењању рата као процеса. Основне карактеристике савремених ратова могу да се групишу у три категорије: 1) карактеристике из претходних ратова које су потврђене и у савременим ратовима; 2) карактеристике које су настале еволуцијом својстава претходних ратова, и 3) особености савремених у односу на претходне ратове.¹⁰

1) *Неке карактеристике претходних ратова потврђене су у савременим ратовима.* На пример: а) пресудан утицај политичког и економског чиниоца; б) ескалација ратних догађања; в) смањење разлике између цивила и војника у рату; г) човек као одлучујући чинилац рата и д) веома тешке последице по све учеснике рата, а пре свега по слабију страну.

а) Одувек су *политички и економски чиниоци пресудно утицали на рат.* Наиме, политички чинилац пресудно утиче на одлучивање о уласку у рат, на ангажовању основних потенцијала у њему и на завршетак рата. У савременим условима ти чиниоци имају повећан утицај на укупни процес рата. Пре свега, све се теже обезбеђује политичка подршка својих грађана за учешће у рату, а веома тешко може да се обезбеди подршка иностраних чинилаца (државе, међународне организације и институције). Економска снага и потенцијали зараћених страна све су значајнији за ток и исход рата: ратови су све скупљи, јер се брже троше материјалне резерве и ресурси. Стога ко нема довољно материјалних и финансијских ресурса или нема подршку међународних чинилаца тешко може да постигне успех у рату.

24. марта до 10. јуна 1999, вођен између чланица НАТО-а и суседних држава (као саучесници) и СР Југославије, 3) Рат у Авганистану (тзв. антитерористички), од 7. октобра до 10. децембра 2001. године, када су завршене главне операције. Међутим, дејства против остатака терористичке организације „Ал Каида“ и талибанског режима настављена су и у 2002. години. На једној страни биле су САД (уз политичку, логистичку и другу подршку многих држава), а на другој терористичка организација „Ал Каида“ (чији је вођа Осам бин Ладен) и оружане снаге талибанског режима у Авганистану. На копну, САД су имале савезнике у опозиционој авганистанској Северној алијанси. Иако наведеним ратовима није био захваћен већи простор, били су регионални по учесницима и значају. Два важнија локална рата су били: Рат између Етиопије и Еритреје (1998–2001), због спора око граничне области, и између Конга и Уганде, Руанде и Бурундија. Грађанских ратова је било више од двадесет, највише у Африци. Два су вођена на просторима СФР Југославије (у Хрватској и Босни и Херцеговини).

⁹ Карактеристика, опис карактеристичних, изразитих особина, својстава неког или нечега (М. Московљевић, *Речник савременог српскохрватског књижевног језика*, „Аполон“, Београд, 1990, стр. 333).

¹⁰ Особеност: 1. посебност, издвојеност, 2. необичност, изузетност (*исто*, стр. 519).

б) *Ескалација ратних догађања* редовна је појава у савременом рату. Наиме, без обзира на ваљаност и потпуност припрема, као и на предвиђања тока рата, увек долази до већих или мањих одступања од предвиђених догађања. Ескалација рата може различито да се манифестује. На пример: променама у саставима и квалитету зараћених страна; променама у ставу и односима у окружењу (међународна заједница) према зараћеним странама; резултатима које зараћене стране постижу у току ратних дејстава; губицима у људству и материјалним средствима; променама у ставовима и расположењу јавног мњења према актуелном рату и стању у државама које су захваћене ратом. Као по правилу, сваки рат се, мање или више, одвијао другачије него што су планиране зараћене стране. Агресор, на пример, најчешће погрешно у процени мислећи да ће рат трајати кратко, односно, да ће за кратко време окупирати нападнуту државу, а обично реалност буде другачија.

в) У претходним ратовима, поготову савременим, *смањује се разлика између цивила и војника*. Ратом се, најчешће, захвата целокупна територија зараћених страна, нарочито у грађанским ратовима, па се губи разлика између фронта и позадине, тј. скоро да и нема класичних фронта. Рат се често води на целој дубини ратишта, што је нарочито изражено када су зараћене стране приближно једнаке и када поседују најсавременије оружје и ратну технику.

Цивилно становништво знатно више страда у савременим него у ранијим ратовима.¹¹ Агресори, по правилу, не воде рачуна о страдању цивила – не поштују одредбе ратног и хуманитарног права. Оружане снаге агресора, веома често уништавају и стамбене објекте, школе, мостове, фабрике, па чак и болнице. Страдања цивила проглашавају „колатералном штетом“ (узредна, случајна, ненамерна). У грађанским ратовима поједине зараћене стране користе цивиле (најчешће присилно) за обављање многих војних задатака (обавештајне и субверзивне активности, израда фортификацијских објеката, транспорт материјала, и друго), па чак и као живи штит испред својих бораца. Понекад и над својим сународницима цивилима изводе планиране маскре да би се окривила противничка страна, и слично.

г) *Човек је остао одлучујући чинилац рата* без обзира на све већи значај нових оружја и савремене ратне технике, повећане ефекте дејстава и разорну моћ наоружања. Он одлучује о свим битним питањима која се односе на рат и употребу оружја, рукује најсавременијим оружјем и употребљава га зависно од својих намера и циљева. Човек

¹¹ Од укупног броја погинулих у Другом светском рату, 62 одсто били су цивили, у Вијетнаму око 50 одсто, а у НАТО-југословенском рату 75 одсто погинулих и рањених били су цивили. У неким грађанским ратовима број погинулих цивила је и већи, чак 80 – 90 одсто од укупног броја погинулих у рату (*Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981. стр. 1075 и 1113; „Политика“, 5. јануар 2000).

и у савременом рату задржава све функције које је имао и у ранијим ратовима, али савремени рат тражи и савременог војника (високог нивоа знања и способности). О карактеристикама таквог војника Алвин и Хајди Тофлер кажу: „Савремени војник није само мула за муницију и носач фишеклија. Он познаје и механизовану и пешадијску тактику. Он је обучен да садејствује у операцијама хеликоптера и авиона, јер их он најчешће наводи. Навођење авиона значи да он познаје и противничка оружја. Он је вешт у геометрији, навигацији. Управља ватром минобацача и артиљерије. Оклопна и противоклопна, минска и противминска оружја и тактике, употреба експлозива, компјутера, моторних возила, ласерских осветљивача, термалних осматрачких средстава, уређаја за сателитске везе и организацију снабдевања и логистике, део су његове борбене опреме“.¹²

д) Сваки, а нарочито савремени рат *изазива бројне и веома тешке последице*, поготову по слабију, инфериорну и поражену страну. Највећи и најтежи губици су људски животи, потом бројни инвалиди, као и огромне штете које се наносе привреди и другим делатностима и инфраструктури. Од броја страдалих у рату, 30 одсто чине деца. Људи страдају од заосталих убојних средстава (касетне и авио-бомбе, мине, пројектили, радиолошка и хемијска контаминација) годинама после завршетка рата а многи преживљавају психичке стресове и трауме. Привреда и друштвене делатности, због штета и рушења, уназађене су деценијама. Животни стандард становништва драстично се смањује и прекидају се сви привредни и финансијски токови. Ремете се билатерални и међународни односи у целини, и ствара дугогодишње неповерење међу људима и народима који су међусобно ратовали.

2) *Савремени ратови су довели до даље еволуције неких карактеристика претходних ратова*. То се нарочито односи на: а) све већу интернационализацију ратова (учешће и мешање страних чинилаца); б) изостанак ратова између великих сила; в) појаву ратова, пре свега грађанских, претежно у земљама у развоју; г) медијско „препарирање“ јавног мњења; д) масовно учешће људи и ратне технике; ђ) маневарски карактер ратова; е) повећан значај материјално-техничког чиниоца, пре свега савременог наоружања; ж) примену разноврсних борбених дејстава и з) коришћење усавршене ратне вештине.

а) Ратове садашњице карактерише све већа *интернационализација*, односно мешање страних чинилаца. Раније јер је то било карактеристично за светске и, донекле, за регионалне ратове. Сада је изузетно велико мешање страних чинилаца карактеристично и за локалне и грађанске ратове. У њима се, поред зараћених страна, ангажују, у различитим облицима и активностима, многи инострани актери, и то званично или незванично, јавно или тајно. Иностранци чиниоци, ме-

¹² Алвин и Хајди Тофлер, *Рат и антират*, „Паидеја“, Београд, 1998, стр. 85.

шањем или, чак, и учешћем у рату на некој од зараћених страна, настоје да остваре своје интересе (економске, политичке или војне). Стога су сви савремени ратови у одређеној мери интернационализовани, чак и унутрашњи ратови. У њима има много актера ангажованих на различите начине и са различитим циљевима. Често је утицај иностраног чиниоца пресудан и за исход рата (чак и грађанског).

Интернационализација ратова се остварује кроз пропагандне, политичке, економске и војне активности али се злоупотребљавају и хуманитарне активности и деловања ради подршке само једној зараћеној страни. Интернационализација ратова се остварује учешћем страних држава (или њихових држављана) и ангажовањем међународних организација и институција (глобалне и регионалне). Разлози за мешање страних чинилаца у ратове других народа и држава су различити, зависно од конкретних услова и зараћених страна. Могу да буду политички, војни, економски (најчешће), етнички, верски, идеолошки разлози.¹³

б) Од завршетка Другог светског рата *велике силе нису међусобно ратовале*, без обзира на идеолошке, политичке, економске, војне и друге интересе, јер су свесне да би претрпеле огромне губитке и штете. Осим тога што би, од снажних и јаких, постале другоразредне и економски уназађене државе, у таквом рату дошло би и до употребе нуклеарног или другог оружја за масовно уништавање (што се не би могло искључити), па би био угрожен не само њихов опстанак већ и целокупни живот на Земљи.

в) *Унутрашњи (грађански) ратови су се претежно догађали на просторима земаља у развоју* које и иначе имају бројне проблеме различите природе. То су сиромашне земље, за великим социјалним разликама међу становништвом, у којима се оскудева у храни, па људи чак и умиру од глади.¹⁴ Међутим, многе од њих имају изузетно висок наталитет, а здравствена и социјална заштита не задовољавају ни основне потребе људи. Често те државе оптерећују етнички, конфесионални и гранични проблеми и сукоби, а у већини њих изражен је сепаратизам, уз најгрубље насиље и терор. Осим тога, нису занемарљиви ни страни утицаји и интереси.

г) *Медијско „препарирање“ јавног мњења и прикривање правих циљева агресија*,“ значајна је карактеристика и тенденција свих са-

¹³ Талибане у Авганистану, као најмилигрантније исламске фундаменталисте, помагале су многе исламске државе (највише Пакистан). Муслимани у Босни и Херцеговини имали су, у току грађанског рата 1992 – 1995. године пропагандну, политичку, економску и војну подршку многих исламских држава и земаља чланица НАТО-а. Хрвати су, такође, имали свестрану подршку и помоћ многих западних држава и Северноатланског савеза.

¹⁴ У 2000. години претила је глад становницима 33 државе било због недовољних количина падавина или политичких и других проблема („Политика“, 16. април 2000).

времених ратова. Пропагандне активности, делатности и дејства агресора добили су посебан значај у савременим ратовима. Агресори та дејства користе у свим фазама рата, настојећи да, по сваку цену, оправдају своје ступање у рат. При томе се не бирају средства и методи да би се оправдала агресија и свом и светском јавном мњењу приказала као нужна да би се „уразумио“ противник (жртва агресије) и тако „решила“ настала криза. У државама агресора, сви значајни медији се подводе под контролу владајућих политичких структура и државе да би могло да се оствари планирано „препарирање“ јавног мњења. Грађани су изложени таквом пропагандном и политичком притиску да су често принуђени да прихвате и оно што није у складу с њиховим моралом и рационалним понашањем.

д) *Масовно учешће људи и технике* такође је једна од одлика савремених ратова. Грађански ратови, као и други ратови у којима учествују мале и средње развијене земље, нарочито су по томе карактеристични јер у њима преовлађују борбена дејства на копну а наоружање које се користи често није најсавременије (већ и застарело). Људи у ратним дејствима обављају и друге задатке, по основу војне или радне обавезе, или су на то принуђени због различитих околности које намеће рат. Ратом је често захваћена целокупна територија нападнуте државе (жртва агресије), па обављање ратних задатака постаје начин живота људи све док траје рат. Насупрот томе, велике силе су у могућности да економишу својим снагама и потенцијалима и да у рату ангажују само делове оружаних снага и мањи део осталих институција и структура друштва. У неким случајевима, ако учествују у рату, могу да ангажују веома ограничене и специфичне снаге и потенцијале: ваздухопловне, ракетне, поморске и друге снаге. При томе, тежишна дејства могу да изводе из ваздушног и космичког простора или са мора с ограниченим снагама или, чак, без непосредног ангажовања копнених снага (или у веома ограниченом обиму). Инфериорна страна у рату недостатак савременог оружја и ратне технике надокнађује бројем људи које ангажује ради супротстављања агресору.

ђ) *Ратна дејства имају претежно маневарски карактер* због тежње да се рат што пре заврши и карактеристика савремене ратне технике. Маневре користе обе стране учеснице у рату: надмоћнија страна полази од својих предности, а слабија страна је на то принуђена због дејстава противника. Постоје бројни различити облици и врсте маневарских ратних дејстава.

Оружане снаге великих сила, прво ангажују ратно ваздухопловство и ракетне јединице, који изводе масовне и снажне ударе по снагама и инфраструктури противника све док не обезбеде услове за ангажовање брзопокретних копнених снага (првенствено механизаних и оклопних). Оне изводе брзе продоре дуж најповољнијих права-

да и на тај начин доводе противника у незавидан положај. Дејства на копну подржавају се све време снажним ударима авијације и ракета по целој дубини распореда противника.

Инфериорна страна у рату принуђена је да користи различите облике маневра да би могла да се супротстави јачем противнику и смањи неповољне последице по своје снаге. Због тога предузима оперативно и тактичко маскирање, непрекидно мења распоред и положаје својих јединица, изводи многа специфична борбена дејства и изналази нове борбене поступке и радње које не очекује противник. Саставни део сваког маневра јесу брза и изненадна борбена дејства.

е) Достигнућа у развоју технике и технологије, поготову ратне технике, утицала су на *повећање улоге материјално-техничког чиниоца* у савременом рату. Нарочито је изражена све већа моћ наоружања, што се манифестује већим ефектима у нашошењу губитака и зарањима на просторима употребе. За руковање и употребу наоружања потребно је све мање, али све стручнијег и образованијег кадра. Непрекидно постоји тенденција повећања ватрене моћи оружја, његове прецизности, брзина дејства и ефеката на циљу. Посебна пажња се посвећује електроници, ракетној и информатичкој техници. У вези с високостручним кадром у оружаним снагама Алвин и Хајди Тофлер наглашавају: „У Рату у Заливу, Сједињене Америчке Државе су послале 500 хиљада војника, логистичку подршку им је пружало 200 хиљада војника, а рат је добијен са 2000 војника (оних који су руководили и управљали најсавременијим оружјима и техником Трећег таласа)“.¹⁵

ж) У савременом рату примењују се *разноврсна борбена дејства* јер зараћене стране користе све расположиво наоружање. Употребљава се најмодернија ратна техника (сателити, ракете свих врста, авиони и хеликоптери последњих генерација, софистицирана и друга оружја), али и многа технолошки превазиђена оружја и опрема (чак и из Другог светског рата), све до бајонета и ножа. Наравно, велике силе и најразвијеније државе користе најсавременија оружја, док неразвијене и сиромашне земље, по правилу, имају оружја старијих технолошких генерација. Због употребе различитих генерација, врста и типова оружја примењују се различити начини и врсте борбених дејстава у сваком амбијенту (на копну, у ваздушном простору, космосу и на мору), а зараћене стране прилагођавају начине борбених дејстава конкретним условима рата. Која ће борбена дејства и када примењивати зараћене стране зависи од тога ко им је противник, које оружје и технику поседује, од његових могућности, дејства и циља који жели да оствари у одређеном времену. Операције, бојеви и борбе нижих тактичких јединица и других састава зависе од конкретних услова – могу се примењивати уобичајена или специфична борбена дејства,

¹⁵ Алвин и Хајди Тофлер, *Рат и антират*, исто, стр. 86.

односно њихове различите комбинације. Истовремено, изводе се различита борбена дејства, односно различите комбинације, на различитим деловима ратишта, војишта и зона (рејона) борбених дејстава. Рат се може добити и масовним ударима авијације, ракета и других оружја из ваздушног простора, космоса и са мора. Томе, кад год је могуће, теже велике силе или коалиције моћних држава.

з) Нова и усавршена оружја и ратна техника, тоталност рата, мноштво нових садржаја и различити услови, довели су до даљег *усавршавања ратне вештине*. Међутим, општа достигнућа ратне вештине, као историјско и проверено искуство, и даље су актуелна и корисна, као што су сазнања о улози основних чинилаца рата; потврђени принципи ратних дејстава; улога и задаци појединих видова, родова и служби; улога и основни садржаји припрема за ратна дејства; улога и задаци команди и штабова; суштина и карактер основних начина борбених дејстава итд.

Ратна вештина се и даље убрзано развија јер нова оружја и друга ратна техника условљавају њено усавршавање. Тај процес се одвија у три основна правца: изналазе се решења за што потпуније и брже искоришћавање ефеката и резултата дејстава најсавременијих оружја (последње технолошке генерације); решавају се проблеми одбране и заштите од тих оружја и, упоредо с тим ратна вештина се интегрише с неопходним елементима пропагандних, политичких, економских, информатичких и других садржаја који су све значајнији за процес и исход рата. Ратна вештина је постала сложенија него икада и мултидисциплинарна, јер мора дати одговоре на питања у вези с најновијим достигнућима у ратној техници и свим другим битним садржајима савременог рата.

У усавршавању ратне вештине оружане снаге великих сила тежиште имају на примени ратних дејстава која им омогућавају што већи учинак најсавременијих оружја уз што мање сопствене губитке, поготову у људству. Стога посебну пажњу посвећују дејствима се великих удаљености, из ваздушног простора и космоса. Упоредо с тим, ради остварења својих интереса и дејства, пре свега на копну, траже савезнике и користе њихове услуге и снаге које већ постоје на територији противника, као што су ратне војне информације, сепаратистичке и друге организације и састави, као и елементи који су им наклоњени. Такође, ангажују снаге за реализацију пропагандних, политичких, психолошких, економских и других активности.

Оружане снаге средњих, поготову малих и неразвијених земаља, насупрот њима, тежиште своје ратне вештине имају на изналажењу одговора у вези са супротстављањем технички супериорнијем противнику. Њихова ратна вештина је својеврсна комбинација одбране и заштите од оружја високе технологије, затим иницијативе и лукавства, као и врхунске обучености свих састава за парирање тех-

волошки супериорнијем и моћнијем противнику, уз максималан ослонац на сопствене снаге, потенцијале и могућности. Мере противваздушне и противелектронске заштите, супротстављање пропагандном, психолошком и обавештајном деловању и одлучна противтерористичка дејства имају изузетан значај за одбрану малих држава.

3) У савременим ратовима изражене су неке нове карактеристике, од којих су најважније: а) инструментализовање међународних организација и институција; б) коришћење грађанских ратова као „средничких“ ратова; в) коалициони ратови; г) краће трајање ратова; д) тоталност обухвата; ђ) коришћење санкција као саставног дела рата; е) учешће незаконитих (паравојних) јединица и састава; ж) дезорганизовање система руковођења и командовања противника; з) повећано коришћење најмодерније ратне технике; и) коришћење космоса за ратна дејства; ј) брже трошење снага и средстава; к) измењена улога простора – повећан значај ваздушног и воденог простора; л) већи значај времена као простора; м) повећано учешће професионалних војника; н) већи значај „специјалних дејстава“; њ) употреба јединица за брза дејства; о) смањена могућност стратегијског изненађења, и п) сложеније позадинско обезбеђење.

а) Савремене ратове одликује *инструментализовање међународних организација и институција*. Наиме, агресори увек настоје да обезбеде подршку међународних организација и институција за своје учешће у рату. Томе прибегавају и поједини учесници (стране) у грађанским ратовима. Ослањају се на своје иностране савезнике, пре свега на неку велику силу, узимајући у обзир њихов утицај и улогу у најзначајнијим глобалним (ОУН, Организација исламских држава, НАТО итд.) или регионалним организацијама (ОЕБС, Организација америчких држава, Европска унија, Афричка унија итд.).¹⁶ Понекад се инструментализују и специјализоване међународне организације и агенције ОУН, па чак и међународне хуманитарне организације, на пример, Високи комесаријат УН за избеглице, Саветска здравствена организација, Високи комесаријат за људска права, Међународни комитет црвеног крста, и друге. Слично је и са појединим невладиним међународним организацијама, као што су: Лекари без граница, Helsinki Watch, Amnesty International, Human Rights Watch, разне новинарске организације и удружења, и слично. Све чешће те организације пружају помоћ (искључиво или претежно) страни учесници у рату која ужива наклоност и подршку великих светских сила. Нису ретки случајеви да се те организације ангажују и у пружању војне помоћи

¹⁶ Пример пристрасности тих организација јесте њихова подршка муслимана и Хрвата у току грађанских ратова на просторима СФР Југославије. Слично је било и у току агресије НАТО-а на СР Југославију, када су те организације пружале апсолутну подршку шиптарским сепаратистима и терористима, а на штету Срба и осталих грађана.

одређеној страни (дотурају оружје, муницију и другу ратну опрему, пропагандно и обавештајно делују итд., што није примерено хумани-тарним организацијама).

б) Многи савремени грађански ратови попримили су карактер својеврсних „посредничких ратова“, јер су регионалне или поједине велике силе настојале да преко њих остваре своје интересе на одређе-ном геополитичком и геостратегијском простору. „Посреднички рат“ може да иницира, планира и организује заинтересовани страни чини-лац (држава, а понекад и велика мултинационална и транснационал-на компанија и корпорација). Такође, страни чинилац може да се укључи у процес рата (подршка и различити видови помоћи одређе-ној страни). Грађански ратови су најчешће у функцији „посредничких ратова“, што показују и анализе савремених грађанских ратова. Наи-ме, скоро сваки грађански рат био је у интересу неке регионалне или светске силе или представника најкрупнијег капитала. Преко „по-средничких ратова“ инострани чинилац реализује своје интересе и циљеве без директног или значајнијег сопственог ангажовања, пре свега без ангажовања својих оружаних снага и значајнијих материјал-них средстава и потенцијала. Улогу посредничких ратова имају поне-кад и локални и регионални ратови.

Транснационалне и мултинационалне компаније и корпорације нарочито су заинтересоване за добијање утицаја и концесију у ек-сплоатацији природних богатстава, као што су извори нафте и природ-ног гаса, налазишта нуклеарних и других сировина које имају страте-гијски значај и племенитих метала, шумска богатства, итд. као и за коришћење јевтине радне снаге. Да би дошле до тих погодности те компаније подстичу сукобе и подржавају одређену страну, учесницу рата, на простору за који су заинтересоване.

в) У многим савременим ратовима ангажују се *коалиције држава*, односно учесника. Такви су били Рат у Заливу, НАТО-југословенски рат и на одређени начин, тзв. антитерористички рат у Авганистану 2001. године. Против Ирака су биле ангажоване мултинационалне снаге из двадесет шест држава, а главнину су чиниле америчке сна-ге.¹⁷ Агресију на СР Југославију извела је коалиција земаља чланица НАТО-а, уз саучесништво (пружање услуга – територије, аеродрома, лука, инфраструктуре, обавештајних информација итд.) неколико др-жава (пре свих суседа СР Југославија) које нису биле чланице тог сав-еза.¹⁸ Коалиције се образују и у грађанским ратовима од учесника на

¹⁷ Коалиционим снагама, јачине 670.000 људи, командовао је амерички генерал Нор-ман Шварцкоп (И. Никезић, *Војностратегијски аспект рата у Заливу*, „Војно дело“, бр. 4–5, стр. 269).

¹⁸ Учествовали су састави из оружаних снага 14 чланица НАТО-а и Албаније. Услуге и логистичку подршку НАТО-а пружале су све државе суседи СР Југославије и Словачка, као и снаге УН у БиХ – СФОР.

појединим странама. Обично је реч о коалицијама појединих покрета, партија или других скупина.¹⁹

Коалиције се стварају из више разлога. Прво, на тај начин се терет рата распоређује на више учесника, а одговорност је такође заједничка. Друго, образовањем коалиције ствара се повољнији однос снага и претпоставка за успех коалиције у рату. Треће, коалиција, поготову када је чине снаге великих сила, лакше и ефикасније обезбеђује одговарајућу пропагандну, политичку и другу подршку свог и међународног јавног мњења и у институцијама међународне заједнице (у ствари, у међународним организацијама и институцијама) чак и када се упусти у отворену агресију.

Савремени ратови су веома скупи, па отуда потреба да се трошкови деле на више учесника. Често се као учесници у подмиривању трошкова појединих држава учесница у рату нађу и државе које у њему нису непосредно учествовале.²⁰

г) Савремени ратови првенствено међудржавни, *краће трају*, нарочито регионални ратови. Локални ратови трају нешто дуже, а грађански најдуже.²¹ Кратко трајање међудржавних ратова условљено је, највише, економским разлозима и брзим трошењем људских и материјалних потенцијала зараћених страна. Потом, велике силе настоје да рат што брже заврше и због јавног мњења, које га, и поред медијског „препарирања“, све теже прихвата уколико дуже траје. Наиме, у том случају страда све више људи, веће су штете, опада привредна производња, нижи је животни стандард и друштво стагнира. Такође, шири се истина о рату, и поред медијске блокаде, па постаје јасно ко је агресор и кривац за рат. Владе држава агресора губе ауторитет, па им слабе утицај и позиција зависно од дужине трајања рата.

д) *Ратовима се захватају све сфере и области живота и деловања људи на територији државе жртве агресије, као и на простору на којем се одвија грађански рат.* Агресори, по правилу, дејствују и по ци-

¹⁹ У току грађанског рата у бившој југословенској републици Босни и Херцеговини у коалицији су били (скоро све време) муслимани и Хрвати против Срба. Слично је и у другим грађанским ратовима.

²⁰ Јапан, иако његове снаге нису учествовале у коалицији за време Рата у Персијском заливу, финансијски је партиципирао америчке трошкове у том рату са око 10 милијарди долара. Осим тога, Саудијска Арабија и Кувајт уплатили су на амерички конто око 26 милијарди долара. Тако су САД своје учешће у том рату, у износу од око 50 милијарди долара, намириле партиципацијом те три државе у износу од око 36 милијарди долара, што износи више од 70 одсто свих америчких трошкова.

²¹ Рат у Заливу је трајао 42 дана, а НАТО-југословенски рат трајао је 78 дана. Рат у Авганистану 2001. године (против терориста Ал Каиде и талибана) трајао је 65 дана, али су мања антитерористичка дејства (бомбардовање и ангажовање специјалних снага против преосталих терориста) настављена и касније. Локални рат између Етиопије и Еритреје трајао је више од две године и одвијао се у граничном подручју. Грађански рат у Хрватској трајао је четири, а у Босни и Херцеговини три године. Грађански рат у Авганистану трајао је 23 године.

вилним објектима и инфраструктури противника без икакве селекције и обзира. При томе у великој мери страда становништво и наноси се огромна материјална штета. Да би се одбраниле од агресије моћних, мале и средње развијене државе су принуђене да за своју одбрану ангажују све расположиве потенцијале за потребе оружаних снага или у ратној привреди. Отуда је рат за малу земљу (жртву агресије) увек тоталан по обухвату и последицама које изазива.

Агресори у савременим ратовима могу да користе ограничене снаге и потенцијале, често и далеко од матичне територије. Отуда за њих рат, најчешће, не представља велики терет и није тоталан по обухвату, већ строго селективан и дозиран зависно од реализације циља агресије. Наиме, ангажују се само неопходна средства и снаге којима се обезбеђују потребни ефекти.

ђ) *Санкције које су постале саставни део ратова* користе поједине државе, најчешће велике силе, а понекад и међународне организације. Према садржају, обиму, времену трајања и ефектима санкције могу да буду различите почев од политичких, економских и војних до оних које се односе на културу, информације и науку, све до спорта. Најзначајније санкције, које се најчешће примењују, јесу политичке, економске и војне санкције. Осим санкција које примењују поједине државе и ОУН (на основу одлука Савета безбедности), постоје и санкције регионалних организација (Европска унија, на пример).

Санкције се предузимају с намером да се нека држава (или страна у грађанском рату) изолује и ослаби, као и да јој се онемогући или отежа функционисање привреде и политичког система, односно друштвене делатности. На тај начин се слаби њена укупна способност за ангажовање у рату. Истовремено, подржава се држава или страна у рату која није под санкцијама, чиме се директно утиче на исход рата. Санкције се злоупотребљавају тако што се понекад примењују и против држава (или стране у рату) које нису криве за избијање рата и догађања у њему. У њима увек страда недужно становништво – народ. По правилу, уводе се као подршка страни у рату којој су наклоњене велике светске силе и која је, према њиховим критеријумима – у праву.

е) У савременим ратовима, поред регионалних *учествују различити незаконити војни састави*. То могу да буду групе (скупине) различите оријентације, јачине, организације, порекла и понашања, с различитим наоружањем различито ангажоване и различитих борбених вредности. Наиме, то могу да буду страни плаћеници, групе верских фанатика (какви су, на пример, исламски муџахедини или „свети ратници“) терористичке групе, и слично.²² Понекад те групе

²² У току грађанског рата у Хрватској, на страни хрватских оружаних формација били су страни плаћеници из више земаља. Слично је било и у Босни и Херцеговини. Тамо су на страни муслимана били претежно плаћеници и терористи из исламских држава, међу којима су се по зверствима над Србима издвајали муџахедини. У току

чине окорели криминалци и плаћене убице, којима је рат прилика да зараде на туђим несрећама и патњама. Они често пљачкају, силују и убијају цивиле и чине друга злодела. Неки од њих се селе са једног ратишта на друго, чак са једног на други континент (тзв. пси рата).

Незаконити и нерегуларни војни састави, по правилу, јављају се у свим грађанским ратовима. Најчешће, они чине основну снагу појединих страна учесница у почетном периоду грађанских ратова и служе као језгро за формирање оружаних састава (то поготову важи за страну која се ангажује против званичних државних институција и регуларне војске). Сваки рат има своје специфичности, што важи и за нерегуларне саставе који у њему учествују. Ти састави се укључују у регуларне јединице оружаних снага или имају одређени степен самосталности, уз мање или веће усклађивање са дејствима регуларних снага, или, понекад, остају изван контроле званичних структура власти и руковођења, те се понашају као дружине криминалаца и баве се пљачком и злочинима.²³

ж) Стране учеснице у рату првенствено настоје да још на почетку рата *дезорганизују систем државног (политичко) руковођења и војног командовања противника*. Због тога предузимају различите пропагандне, политичке, војне и друге активности против органа и личности у систему руковођења и командовања противничке стране с намером да их дискредитују и уклоне са тих позиција и тако негативно утичу на систем одбране и ангажовање оружаних снага у рату. Осим тога, од почетка рата, све време његовог трајања, први су на удару органи руковођења земљом и командовањем оружаним снагама противничке стране. Пре свега, то су рејони и објекти размештаја органа руковођења и командовања, командна места, центри везе и други елементи тог система. Упоредо с тим, изводе се и друга дејства и предузимају мере ради дезорганизације руковођења и командовања, као што су електронска дејства (ометање или паралисање система веза и комуницирања), пропагандна и психолошка дејства, политичке активности, и друго.

з) Савремене међудржавне ратове карактерише *повећано коришћење најмодерније ратне технике*. То се, пре свега, односи на ратове у којима се ангажују оружане снаге најразвијенијих држава света, које

НАТО-југословенског рата шиптарски терористи су пружали подршку снагама НАТО-а на Косову и Метохији. Рат у Авганистану, 2001. године, водиле су снаге САД и њихових савезника против исламске терористичке организације Ал Каиде, познате по злочинима широм света, укључујући и простор СФР Југославије (Босна и Херцеговина и Косово и Метохија).

²³ Добровољачке јединице треба разликовати од других нерегуларних састава и група јер потпадају под власт и команду званичних органа и институција руковођења и командовања и спроводе одлуке тих органа, односно команди оружаних снага. Оне се укључују у састав одређене војне јединице или групације у току извођења борбених дејстава и укупног ангажовања.

већином поседују најмодерније оружје и другу ратну технику. Најсавременија оружја и друга ратна техника кориштени су у Рату у Заливу, у НАТО-југословенском и у Рату у Авганистану (2001. године). До изражаја су дошла оружја последње технолошке генерације, у којима преовлађује електронска компонента (за откривање, идентификацију, праћење циљева, вођење ка објектима дејства и прецизно погађање циља).²⁴ Оружане снаге западних сила (пре свега америчке) користиле су таква софистицирана оружја у три наведена регионална рата. То су: крстареће ракете (са бродова и авиона), беспилотне летелице, ракетна зрна, авио-бомбе, електромагнетне и графитне бомбе и друга средства која спадају у оружја која су забрањена међународним конвенцијама (спадају у категорију нехуманих оружја и оружја за масовно уништавање људи и објеката, какве су, на пример, касетне бомбе, запаљива средства итд.). Американци су у регионалним ратовима користили авионе најсавременије технологије, какав је F-117A („ноћни соко“), тзв. невидљиви авион,²⁵ сателите и многа друга средства за електронска дејства.

Најсавременија оружја и ратна техника омогућавају брже и поузданије откривање и праћење циљева, сигурније вођење, велику прецизност погађања и веће ефекте дејства. Осим тога, та оружја се теже откривају и уништавају а одбрана од њих је сложенија и мање ефикасна. Већина држава у свету није у могућности да поседује та оружја, пре свега, због високе цене коштања, а потом и због тога што водеће војне силе не желе да се реше предности поседовања тих оружја у рату.

Сви видови и родови оружаних снага поседују нека од средстава врхунске ратне технике. Највише средстава последње генерације ратне технике налази се у наоружању ваздухопловства, ракетних јединица, ратне морнарице и јединица за електронска дејства. Многа од тих средстава користиле су у наведеним регионалним ратовима оружане снаге САД и других водећих држава НАТО-а, поготову у току НАТО-југословенског рата.²⁶

²⁴ У софистицирана оружја уграђена је електронска опрема последње генерације. Имају уређаје с уграђеним одговарајућим програмом, пројектованом путањом лета, усмерењем ка објекту дејства и потребним параметрима, уз могућност да се у току лета ка циљу коригују путања и домет.

²⁵ Јединице ПВО Војске Југославије обориле су авион F-117A, 26. априла 1999. код села Буђановци, близу Руме.

²⁶ У току НАТО-југословенског рата, оружане снаге НАТО-а највише су употребљавале следећа оружја и борбена средства: крстареће ракете „Томаhawk“, типа TLAM, лансиране са бродова и подморница, и типа CALCM, које су лансиране с авиона B-52, авио-бомбе типа JDAM (из авиона B-2) и JSOW (из авиона F/A-18); пројектили ваздух-земља AGM-130 (с авиона F-15E) AGM-142 (из авиона B-52) и AGM-84E (с авиона F/A-18). Коришћене су беспилотне летелице типа „Предатор“, за потребе КоВ-а, „Хантер“, за потребе РВ, и „Пиониер“, за потребе ратне морнарице. Британци су испитали и своју најмодернију беспилотну летелицу „Феникс“, коју су обориле

Снаге НАТО-а по први пут су користиле специјална борбена средства за дејство по електроенергетском систему против СР Југославије. Употребљаване су „графитне бомбе“ за избацавање из функције електропривредних постројења и преносне мреже. Упоредо с њима, коришћена су и ракетна зрна и пројектили ваздух-земља. На тај начин, у више наврата је паралисан електропривредни систем земље и ономогућен нормалан процес производње, живота и рада грађана. Без струје су остајали витални објекти и службе (пекаре, школе, здравствене установе итд.). Такође, да би се омогућило успешно дејство авијације и у неповољним временским условима (велика облачност, ноћ), снаге НАТО-а су користиле бомбе за разбијање облака и термосветлеће бомбе.²⁷ Масовна примена тих бомби условљавала је и промену микроклиме у рејонима дејства (изазивана је суша). Неки научници сматрају да је суша која је погодила СР Југославију 1999. године била последица бомбардовања Северноатлантског савеза.

Снаге НАТО-а су у великој мери користиле борбена средства која су забрањена међународним ратним и хуманитарним правом. То се односи на касетне бомбе, муницију с осиромашеним уранијумом и хемијско оружје. Касетне бомбе су употребљаване и по цивилним објектима и насељеним местима. Од њих су страдали бројни цивили (погинули, рањени, инвалиди). Ради повећања ефикасности дејстава по оклопним возилима и фортификацијским објектима, авијација САД користила је пројектиле (зрна) с осиромашеним уранијумом 238 (U²³⁸). Поред тренутних, осиромашени уранијум ствара дуготрајне штетне последице по здравље људи и животну средину (биљке, храна, вода и земљиште).²⁸

јединице ПВО Војске Југославије. Велику улогу имали су авиони за електронско ометање ЕА-6В и ЕS130Н, авиони за неутралисање ПВО F-16СЈ и противрадарске самонавођене ракете „HARM“. Сателите (војне и цивилне) непрекидно је користио НАТО, као и специјалне авионе, од којих су најзначајнији били: авион командно место у ваздушном простору (АВССС), потом АWАСС, као и систем за осматрање, откривање и навођење авијације на циљеве на земљи, односно оперативни центар – JSTARS (Извештај Министарства одбране САД Конгресу, 31. јануар 2000).

²⁷ Термосветлеће бомбе развијају температуру вишу од 3000 степени Целзијуса. Бомбе за разбијање облака или „метеоролошке бомбе“ пуњене су различитим хемијским једињењима која разбијају (разлажу) облаке и стварају лепо време (сушу). Обично се као пуњење за те бомбе користе соли брома или јода (сребро-бромид, сребро-јодид, калијум-јодид, калијум-бромид итд.) и поједини угљоводоници.

²⁸ Зрна (30 милиметара) пуњена осиромашеним уранијумом снаге НАТО-а употребљавале су у сва три регионална рата (у Заливу, СР Југославији, Авганистану), као и у Босни и Херцеговини (1994. и 1995. године), када су дејствовале по положајима и објектима на територији Републике Српске. Зрна су пуњена осиромашеним уранијумом 238, нуклеарним отпадом у нуклеарним електранама и при производњи нуклеарног оружја (са нешто мало отпада плутонијума, који је много токсичнији од уранијума). Има веома високу токсичност (када се као прашина или са храном и водом унесе у организам) и радиоактивност на простору на којем је употребљен. Код

и) У савременим ратовима *брзо се троше снаге и средства*, што нарочито погађа мале и средње развијене земље, жртве агресије. Велике силе, због већег броја становника и материјалних ресурса мање осећају последице ратова и лакше их превазилазе. Осим тога, оне нису биле жртве савремених ратова, већ су неке од њих биле у улози агресора у ратовима са малим државама, које су биле у инфериорном положају (с обзиром на расположиво наоружање и потенцијале). Техничка средства и ефекти оружја и борбене технике, начини извођења борбених дејстава, услови ратовања и могућности људи основни су чиниоци који утичу на брзо трошење снага и борбених и осталих средстава у савременим ратовима. Државе жртве агресије трпе огромне људске губитке и штете на привредним објектима, инфраструктури и материјалним ресурсима зато што се борбена дејства углавном изводе на њиховој територији.²⁹

Савремена ратна дејства изискују огромна физичка и психичка напрезања људи. Због непрекидних борбених дејстава и других активности људи морају да буду стално у готовости да се супротставе разноврсним дејствима и поступцима које предузима противник и да, истовремено, изводе своја дејства и акције и предузимају одговарајуће мере. Уз то, елементарни услови за живот (исхрана, одмор, одржавање хигијене, породични живот и друго) сведени су на минимум и испод минимума.

На територији државе жртве агресије или попршта грађанског рата веома су изражени проблеми становништва због губитака, раз-

људи узрокује обољења на унутрашњим органима, пре свега рак, леукемију, у дужем временском периоду. У земљишту, где су експлодирала зрна, осиромашени уранијум остаје изузетно дуго, јер му је период полураспада око 4,5 милиона година. Осиромашени уранијум се употребљава за муницију због велике специфичне тежине, а самим тим има и велику пробојну моћ (сила удара и висока температура при експлозији на циљу). Специфична тежина осиромашеног уранијума је 19,05 g по кубном центиметру, што је 2,42 пута више од специфичне тежине гвожђа или 1,68 пута више од специфичне тежине олова. Обољења која настају као последица дејства осиромашеног уранијума 238 позната су у штампи и публицистици као „заливски“ и „балкански“ синдром, по просторима на којима су коришћена та нехумана средства. Поред наведених обољења, многи нучници сматрају да осиромашени уранијум изазива генетске промене код људи који су били изложени зрачењу и контаминацији, што ће се одразити на будуће генерације (слично је и са животињама и биљкама).

²⁹ У савременим ратовима дневни губици могу да износе од један до пет одсто укупног људства у дивизији, при чему су губици пешадије од два до три пута већи од осталих губитака. Борбена возила (тенкови и оклопни транспортери) трпе губитке у борби по стопи која је од пет до десет пута већа од губитака у људству. У ваздушном простору просечни дневни губици износе од један до пет ваздухоплова на 1.000 борбених летова. Војник је борбено ефикасан 200 дана борбе. Возила која су оперативно исправна могу да се покваре после мање од 500 пређених километара. Повреде често прелазе број борбених губитака у људству. То су удеси с возилима и оруђима (Џејмс Даниген, *Како водити рат*, ВИНЦ, Београд, 1993, стр. 471–473).

рања и других штета. Што рат дуже траје ти проблеми и тешкоће се увећавају, а људски и материјални ресурси се смањују. Оружја и друга средства ратне технике увелико се троше, било због оштећења и уништења у борби, било због кварова и удеса. Опште је познато да је савремена ратна техника изузетно скупа,³⁰ тј. да се тешко производи и набавља, поготову у току рата. Због тога су неразвијене, односно мале и средње развијене државе, као и због других потреба, у најнеповољнијем положају, поготову оне које не добијају инострану помоћ и финансијска средства.

Брзо трошење људских и материјалних ресурса у савременим ратовима налаже потребу велике одговорности, способности, проницљивости и ангажовања свих степена руковођења и командовања, поготову највиших. Наиме, треба правовремено да се изналазе и предузимају мере заштите људства, средстава и потенцијала, како би се издржали ратни напори и искушења и смањила страдања, а терет рата треба равномерно да се распореди на све расположиве људске и материјалне снаге и потенцијале. Без тога, мале и средње развијене земље, не могу да рачунају на повољнији исход рата.

к) *Космос у значајној мери користе за ратна дејства* у савременом рату³¹ пре свега, оружане снаге најмоћнијих држава. Прво је космос истраживан и коришћен за потребе телекомуникација и снимања, за разна мерења и друго. У савременим ратовима космос се све више користи за извођење борбених дејстава, најчешће за извиђање, везу, командовање, противваздушну и противракетну одбрану. Основна средства за те задатке су сателити различите намене и могућности. Космички простор и космичка техника користе се најчешће за следеће војне потребе: фото-извиђање; одржавање веза; изви-

³⁰ Цене појединих оружја и других средстава савремене ратне технике су веома високе. На пример: тенк кошта око 1,4 милиона долара; авион „Harrier“ 25 милиона долара; F-16 („Falcon“) – 30 милиона; F.117A („невидљиви“) – 42 милиона; B-52 – 125 милиона а B-2 („Spirit“) – 810 милиона долара. Ракета „Maverik“ (ваздух-земља, вођена) кошта 70.000 долара; ласерски вођена бомба око 100.000 долара и противоклопни пројектил најновије генерације од 130.000 до 300.000 долара. Крстарећа ракета („Tomahawk“) кошта милион долара. Једно авио-полетање ловца бомбардера (са максималним долетом) кошта 500.000 долара. Тона муниције, у просеку, кошта око 25.000 долара. Ангажовање 30 америчких дивизија, за 120 дана рата, коштало би више од 200 милијарди долара, а дејство 3.600 авиона око 100 милијарди долара (Џејмс Данинген, *исто*, стр. 457, 473, 501–502 и 507 и 508). Према неким проценама, сваки дан НАТО-југословенског рата коштао је агресора око 1,2 милијарди долара.

³¹ Космос обухвата простор од 150 до 36.000 km изнад површине Земље (*исто*, стр. 373). Космос многи популарно називају четврта димензија простора (поред копна, мора и ваздушног простора). Први амерички шпијунски сателит лансиран је августа 1960. године. Рат у Заливу је први случај у којем су коришћени сателити за одржавање веза командовања у рату и за потребе припремања и доношења одлука (за распоређивање, подршку и командовање). Коалиционе снаге су у том рату користиле око 60 сателита (Алвин и Хајди Тосфлер *Рат и антират*, *исто*, стр. 112–113). Сателити су увелико коришћени и у НАТО-југословенском и у Рату у Авганистану (2001. године), пре свега за обавештајне задатке, везу, командовање, навођење на циљеве и контролу ефеката дејстава крстарећих ракета, авијације и других оружја.

ђање и осматрање океанских пространстава; електронско извиђање; навигацију; праћење метеоролошке ситуације; научноистраживачку делатност; постављање орбиталних станица; лансирање орбиталних бомбардерских сателита; противракетна дејства и противсателитска дејства.

л) *Простор има нешто измењену улогу* у савременом рату, укључујући и нову, „четврту“ димензију простора – космос. С обзиром на техничке могућности савременог наоружања, све основне врсте и димензије простора се лакше и брже савладавају.

Рељеф, хидрографски елементи и климатски услови такође имају другачији значај у рату. Они и даље утичу и условљавају борбена дејства, али је њихов утицај нешто мањи него у ранијем периоду. Авијација, хеликоптери и сателити омогућавају савладавање простора без обзира на рељеф земљишта, реке, језера и друге природне и вештачке препреке. За савладавање тих препрека и копнене снаге многих држава поседују савременија и ефикаснија техничка средства и опрему (за прелаз преко водених и других препрека, изградњу и оправку путева, разминирање итд.).

љ) *Велики значај у савременом добу добила су дејства с великих одстојања и висина* (дистанце). Савремена наука, техника, комуникације, информатика и друга достигнућа омогућавају да се многи садржаји рата успешно реализују са велике удаљености од противника, без обзира на то којем се делу Земље налази. То нарочито важи за пропагандна, психолошка, политичка и информациона дејства и економске мере и активности у рату.

Посебна карактеристика савремених међудржавних ратова јесу дејства делова оружаних снага с великих одстојања и висина, када међу противницима није успостављен непосредни борбени додир на копненом делу ратишта, што омогућавају савремена авијација, ракете и сателити. Таквим дејствима нарочито прибегавају најмоћније војне силе, поготову када изводе операције против малих и војно инфериорних држава. На тај начин избегавају властите губитке у живој сили и снажним, масовним и прецизним ватреним ударима постижу жељене ефекте на копну и у другим амбијентима простора.

Зависно од конкретне ситуације, дејства с великих висина и одстојања могу да буду споредна, помоћна или основна, односно решавајући дејства за конкретан ратни случај. Када се дејства с великих одстојања и висина примењују као основна и решавајућа, онда се масовним и снажним ватреним ударима противнику наносе такви губици и штете да је принуђен да прихвати услове који му се намећу. Такви масовни ватрени удари су стратегијски начин борбених дејстава. У таквој ситуацији копнене снаге се изузетно користе, и то само ради експлоатације учинака масовних ватрених удара које су извеле авијација, ракетне јединице и сателити. Копнене снаге, у ствари, „чисте“

терен од заосталих снага противника или поседају (заузимају) територију.

м) У савременом рату, *променили су се улога и значај времена*. Све активности, борбене радње и дејства изводе се у знатно краћем времену. Скраћено је време припрема за борбена дејства, рад команди, доношење одлука и логистичке задатке. Томе су највише допринели савремена технологија, техника, карактеристике и могућности оружја и, поготову, информатичке технике. Отуда и повећан значај школовања и обуке кадра (нарочито руководећег), а посебно специјалиста који рукују том техником, јер треба брзо и ефикасно обављати функционалне задатке у скраћеном времену, уз интензивна борбена дејства.

Улога времена као климатског и метеоролошког чиниоца такође је претрпела одређене промене. Наиме, савремена ратна техника и оружја мање зависе од тих елемената времена. Савремена авијација успешно изводи борбена дејства и у лошим метеоролошким условима (осим у екстремно лошим) јер је опремљена одговарајућим уређајима и средствима, док ракетна борбена средства понајмање зависе од временских услова (климатски, метеоролошки услови, видљивост).

н) Савремена ратна техника, знатно сложенији садржаји и начини борбених дејстава, и скраћено време за обављање функционалних задатака у рату, наметнули су потребу за све већом *професионализацијом састава оружаних снага*, поготову великих сила, јер оне поседују најмодернију ратну технику и имају одговарајућа финансијска средства за подмиривање трошкова професионализације оружаних снага. Савремена ратна техника је компликована, сложена за руковање, и веома скупа. Будући да је потребно много времена и финансијских средстава за обуку руковалаца савременом ратном техником, савремене армије у своје редове укључују све више професионалаца – што је нека војска опремљенија модерном техником, има више потреба за професионалцима у свом саставу.

њ) „*Специјална дејства*“ се веома широко примењују у садашњим ратовима, а тако ће бити и у будућности. Не постоје устаљене норме и обрасци за образовање и ангажовање јединица и састава који изводе та дејства. Свака држава има своје специфичности када је реч о намени, опремању и ангажовању специјалних јединица и начинима извођења специјалних дејстава. У категорију специјалних дејстава спадају обавештајна, психолошка, диверзантска, пропагандна, противдиверзантска, противтерористичка и друга дејства посебно опремљених, организованих и обучених састава.

Када се укаже потреба (за борбу против обавештајних, диверзантских и терористичких група и састава противника) специјална дејства се изводе углавном у позадини (на територији) противника, а

по потреби и у властитој позадини. Изводе их специјалне јединице, састављене од врхунски обучених професионалаца, који се оспособљавају у посебним центрима за обуку. Њихова обука је дуготрајна, сложена и веома скупа. Осим осталог, морају знати језик и обичаје становништва на територији на којој се ангажују. Најчешће су то састави величине од групе војника до батаљона (одреда). Специјалне јединице имају све војске у свету. Оне поседују посебну опрему и наоружање, веома често софистицирано, за извиђање, позиционирање, везу, дејство и покрет (маневар). У многим армијама постоје и посебне команде специјалних снага.³²

Специјалне снаге изводе специфична борбена дејства зависно од ситуације и понашања противника и стања на одређеној територији. Тајност, иницијатива, самосталност, изненађење, смелост, маневар, брзина дејства и честа промена рејона базирања неке су од значајних карактеристика борбених дејстава специјалних јединица.

о) Све савремене војске имају *јединице за брза дејства* (или брзо реаговање), сто посто попуњене људством и техником, најбоље опремљене, обучене и оспособљене за тренутно ангажовање на обављању борбених задатака. Улога им може бити различита. Велике силе (пре свих, западне) често их користе за интервенцију широм света или за пружање помоћи својим савезницима и пријатељским државама. Мале и средње државе користе их за спречавање изненађења и стварање услова за успешну мобилизацију, припрему и довођење главних снага на потребан степен борбене готовости за ангажовање. Чине их јединице из свих видова оружаних снага – најчешће су састављене од професионалних војника.³³

п) У савременим ратовима *мале су могућности за постизање стратегијских изненађења у вези с избијањем рата*. Свет је постао веома повезан и усавршена су средства, снаге и методи за праћење и сагледавање кризних ситуација и припрема за могуће сукобе и ратове. Све то ограничава могућности за постизање стратегијског изненађења у вези с избијањем рата. Свака држава која има добро организован систем одбране и одговарајуће обавештајне службе може да избегне стратегијско изненађење. То се нарочито односи на стабилне и јаке државе, с високим степеном унутрашњег јединства грађана и ор-

³² У САД постоји Команда за специјалне операције, која је 1992. године имала 42.000 људи у копненим, ваздухопловним и поморским јединицама. У Великој Британији су то SAS (Специјална ваздушна служба) и специјалне јединице Краљевске ратне морнарице (RNSBS). Специјалне снаге има и Русија. У Француској су то 1. и 2. падобранска бригада и 13. падобрански пук драгона. Данска има Јегеркорп, Белгија паракандосе, Тајван амфибијске командосе итд. (Алвин и Хајди Тофлер, *исто*, стр. 104).

³³ У Великој Британији, као и у НАТО-у, то су снаге за брзо реаговање (јединице командоса и падобранаца, по потреби ојачане другим снагама). Такве снаге ствара и Европска унија – Еурофор. У неким војскама су то готове снаге.

гана власти. Међутим, могуће је изненађење у вези с тачним тренутком отпочињања рата (дан и сат).

Оперативна, поготову тактичка изненађења могућа су у савременим ратовима. Пре свега, то се односи на планове и одлуке о ангажовању снага, маневре у току извођења борбених дејстава, мере и поступке оперативног и тактичког маскирања, разна лукавства, дезинформације противника, изненађења, промене начина борбених дејстава, и друго. Оперативно и тактичко изненађење постижу се иницијативом и високом способношћу и професионалношћу старешина и команди свих степена, али и војника (у домену тактичког изненађења).

р) Наведене карактеристике савремених ратова указују на то да је *позадинско обезбеђење (логистика) постало знатно сложеније* него што је било у свим претходним ратовима. То је узроковано и компликованијом и осетљивијом ратном техником; већим и бржим трошењем наоружања и других средстава; повећаним губицима и повредама људи; повећаним разарањем привреде и остале инфраструктуре; ограничењем или обуставом снабдевања из иностранства; повећаним губицима позадинских јединица и установа; већом стопом оштећења или уништења материјалних резерви; бржим одвијањем борбених дејстава и другим чиниоцима. Све то условљава да се материјалне резерве брже троше, поготову муниција, резервни делови и склопови, гориво и мазиво, санитарски материјал и лекови. За уредно снабдевање јединица неопходна су бројна средства, и то у великим количинама, за чији транспорт треба обезбедити одговарајућа превозна средства (возила, возови, бродови, авиони).³⁴ Речју, услови за позадинско обезбеђење су знатно отежани, а потребе су много веће него у претходним ратовима.

Закључак

Ратови још увек чине део стварности човечанства. Људи су принуђени да о њима слушају, размишљају, да их гледају, а многи да у њима и учествују и трпе њихове последице. Отуда потреба да се савремени ратови сагледају са свих аспеката (циљеви страна учесника у рату, услови, узроци, чиниоци карактеристике).

Савремени ратови су ратови овог времена, ратови најближе прошлости, садашњости и блиске будућности. Пре свега, то су често грађански, потом локални и регионални ратови. Основни узроци савремених ратова су остали исти као и у ранијим периодима – економски,

³⁴ Једном војнику треба дневно 2,7 kg хране и девет литара воде. Дневне потребе за 100.000 људи у рату износе 1.000 t материјала. Позадина у савременом рату треба да обезбеди превоз пет пута више материјалних средстава него у Другом светском рату. Стопа рањених и повређених у дивизији износи два одсто дневно и 0,7 одсто погинулих од укупног бројног стања (Џејме Даниген, *исто*, стр. 456-473).

социјални, политички и војностратегијски, а најчешће су њихова комбинација.

Многе карактеристике ратова из времена после Другог светског рата и даље су актуелне, као што су структура, садржаји, чиниоци и човекова улога у њима. Међутим, у савременим ратовима дошло је до одговарајућих промена у односу на раније карактеристике ратова, односно до њиховог прилагођавања новим условима. Те промене су узроковане изразито брзим развојем технологије, технике и науке уопште, посебно војне науке. Ратна вештина је пратила тај развој са више или мање успеха. У савременим ратовима користе се сва расположива оружја и средства борбене технике, од најмодернијих, која су последња реч технике и технологије, преко оних из времена Другог светског рата, до оних из далеке прошлости. Стране учеснице у рату користе све чиме у одређеном тренутку поседују. Дакако, најмоћније и најбогатије државе ослањају се на најсавременија оружја и друга средства ратне технике.

Као изразите особености савремених ратова издвајају се оне које су последица употребе најмодерније ратне технике и њених ефеката (већа улога модерног оружја; коришћење космоса за ратна дејства; измењена улога простора и времена; дејства с великих одстојања и висина; повећано учешће професионалних војника; брже трошење снага и средстава; смањене могућности за стратегијско изненађење и знатно сложеније позадинско обезбеђење). Велике силе и друге моћне државе, кад год им се пружи прилика, настоје да за своје интересе ангажују друге државе, народе, војне савезе и коалиције, кроз разне форме „посредничких“ ратова, какви су, пре свега, грађански, потом локални и, на крају, и регионални ратови. Када се и ангажују, велике западне силе предводе коалиције држава, уз настојање да им друге државе партиципирају трошкове учешћа у рату и да избегну веће људске и материјалне губитке сопствених оружаних снага. Стога често, ради остварења својих интереса, ангажују сараднике на територијама противника, укључујући сепаратисте, незаконите војне саставе и, чак, терористе. На тај начин, штеде своје копнене и друге снаге. Велике силе дају предност ангажовању у рату својих ваздухопловних, ракетних и космичких снага, тј. дејствима с великих одстојања и висина. Понекад су та дејства основни начин ангажовања оружаних снага великих сила у савременим ратовима. С друге стране, већина малих земаља у развоју своје циљеве настоји да оствари придобијањем светског јавног мњења и великих сила за савезнике.

Највећи значај у савременим ратовима добили су пропаганда, информатика, економске мере и масовни и снажни ваздухопловни и ракетни удари, којима се слаби и паралише противник. Велике силе своје копнене снаге употребљавају само у крајњој нужди, тек пошто им ракетне, ваздухопловне и космичке јединице створе повољне

услове за ангажовање на простору противника. Копнене снаге великих сила користе се у ратовима с инфериорнијим противницима за „чишћење“ простора и поседање територије која је пре тога „обрађена“ изузетно снажним масовним ватреним ударима авијације и ракета и из космоса.

Литература:

1. Б. Антић, *Стратегија заснована на технологији*, „Војно дело“, 2/1999, Београд
2. Ј. Богдански, *Офанзива на Балкану*, „Доб Југоисток“, Београд, 1998.
3. Ж. Бодријар, *Прозирност зла*, „Светови“, Нови Сад, 1994.
4. *Војна енциклопедија*, ВИЗ, Београд, 1958 – 1967.
5. *Војна историја* – уџбеник за војне академије (са скицама), књ. 1–2, ВИЗ, Београд, 1980.
6. *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1984.
7. Р. Гаџиновић, *Савремени тероризам*, „Графомарк“, Београд, 1998.
8. А. Гликсман, *Говор рата*, ВИНЦ, Београд, 1991.
9. Џ. Даниген, *Како водити рат*, ВИНЦ, Београд, 1993.
10. Д. Драшковић, *Савремени ратови*, „Веларта“, Београд, 1997.
11. Х. Енценбергер, *Грађански рат*, Београдски круг, Београд, 1994.
12. А. Зиновјев, *Велика прекретница – Критика западне хегемоније, Отпори*, „Наш дом“, Београд, 1999.
13. Извештај Министарства одбране САД Конгресу од 31. јануара 2000. године.
14. *Искусва и поуке из употребе и дејстава ратних ваздухопловстава и ПВО у локалним ратовима*, ССНО, ВИНЦ, Београд, 1988.
15. П. Јакшић, *Савремени рат*, II, „Вук Караџић“, Београд, 1969.
16. К. Кемпбел, *Рат у ваздуху – четврта генерација*, ВИНЦ, Београд, 1990.
17. М. Лазовић, М. Стишовић, *Теорија ратне вештине*, Полицијска академија, Београд, 1998.
18. Х. Лидел, *Стратегија посредног прилажења*, „Војно дело“, Београд, 1952.
19. Т. Мирковић, *Ратови у 21. веку*, „Војно дело“, 6/98, Београд.
20. Т. Мирковић, *Нови циклус трке у наоружавању, узроци и могуће последице*, „Војно дело“, бр. 2/2000.
21. Т. Мирковић, *Операција „Пустинска олуја“ и агресија Северноатланског пакта на СРЈ – сличности и разлике*, „Војно дело“, бр. 4-5/2000, Београд.
22. М. Московљевић, *Речник савременог српскохрватског књижевног језика*, „Аполон“, Београд, 1990.
23. И. Никезић, *Војностратегијски аспект рата у Заливу*, „Војно дело“, бр. 4-5/1991.
24. А. Ончевски, *Ваздухопловна компонента рата у Заливу*, „Војно дело“, бр. 4-5/1991, Београд.
25. М. Петковић, *Тероризам*, „Калеком“, Београд, 1998.
26. Ј. Рамоно, *Геополитика хаоса*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1998.
27. *Рат у Вијетнаму 1954–1975*, ГШ ЈНА, Београд, 1975.
28. *Речник српскохрватског језика*, „Матица српска“, Нови Сад, 1969.

29. Соколовски, *Војна стратегија*, ВИЗ, Београд, 1965.
30. *Стратегија оружане борбе*, ССНО, Београд, 1983.
31. *Стратегија оружане борбе*, (привремени материјал), ЦВВШ, Београд, 1998.
32. С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1998.
33. М. Хауард, *Рат у европској историји*, СКЦ, Београд, 1990.
34. Б. Хофман, *Унутрашњи тероризам*, „Народна књига“, „Алфа“, Београд, 2000.
35. Шасен, *Историја Другог светског рата*, „Војно дело“, Београд, 1955.